

Lectio praecursoria

Tiina Mäenpää, 12.10.2012

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoiset kuulijat.

Terveydenhuollon tehtävänä on ylläpitää, edistää ja kohentaa potilaiden terveyttä. Useat kansalliset kehittämissuunnitelmat tuovat esille tavoitteita, joilla terveyspalvelujen laatua ja kustannustehokkuutta voidaan edistää parantamalla palvelujen vaikuttavuutta. Tavoitteena on vahvistaa peruspalveluja sekä parantaa palvelurakenteita ja asiakasprosesseja.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen peruspalveluohjelma (KASTE 2011–2015) painottaa rakenteellisten muutosten ohella myös toiminnallisia muutoksia siten, että palvelurakenteita ja -prosesseja pyritään kehittämään esimerkiksi hyödyntämällä terveydenhuollon tietoteknologiaa. Myös monet Euroopan unionin maat ovat kehittäneet terveydenhuollon teknologiaa hyödyntäviä ohjelmia, joissa kehitetään toimintamalleja sähköisten potilastietojen käsittelyyn ja tiedonsiirtoon alueellisesti tai kansallisesti.

Terveydenhuollon toiminnallisia muutoksia ohjaavat teknologian nopea kehittyminen, terveyspalvelujen kustannusten kasvu, väestön ikääntymisestä johtuva palvelujen kysynnän kasvu sekä ihmisten lisääntyvä kiinnostus omaa terveyttään kohtaan.

Terveydenhuoltopalvelujen järjestämistä selkeytetään yli kunta- ja aluerajojen. Potilaan saama hoito on nykyisin yhä useamman eri terveydenhuollon ammattilaisen ja toimintasektorin yhteistyötä. Ammattilaisten on tehtävä alueellista yhteistyötä terveydenhuoltopalvelujen toimivuuden kehittämiseksi. Tarvittavien potilastietojen tulee olla kaikkien potilaan hoitoon osallistuvien saatavilla yli organisaatorajojen. Potilastietoja saavat kuitenkin käsitellä vain potilaan hoitoon osallistuvat, ja tietoja voidaan luovuttaa toiselle viranomaiselle vain potilaan suostumuksella. Potilas voi kieltää tietojensa luovuttamisen ilmoittamalla siitä sairaanhoitopiiriin tai alueen terveystieteiden keskukseseen.

Terveyspalvelut kohtaavat nykyisin monia haasteita. Väestön ikääntyminen sekä kroonisten sairauksien lisääntyminen kuluttavat paljon terveydenhuollon resursseja ja lisäävät uusien hoitomuotojen tarvetta. Kroonisesti sairastuvat ja useita sairauksia sairastavat potilaat ovat usein hoidossa eri organisaatioissa, ja heitä hoitaa useita terveydenhuollon ammattilaisia.

Potilaan hoidolle asettavat haasteita erikoisaloittain pirstoutunut terveydenhuoltojärjestelmä, hoidon koordinoinnin puute ja tietojärjestelmien yhteensopimattomuus. Potilasta hoitavilla ammattilaisilla ei ole useinkaan tietoa potilaan hoidon kokonaistilanteesta, eikä potilaan palvelutilanteesta ole saatavilla kaikkia tarvittavia tietoja. Kun potilastiedot ovat entistä paremmin saatavilla ja kehittyneille terveyspalveluille on kysyntää, yksilö voi paremmin päättää itse tarjotusta hoidosta. Terveyspalvelujen saatavuus tulisi taata myös silloin, kun työvoiman tarjonta supistuu ja palvelujen kysyntä kasvaa.

Tänään tarkastettavan väitöskirjan kiinnostuksen kohteena on alueellinen tiedonvaihto (engl. Health Information Exchange, HIE). Sen tavoitteena on tukea ja kehittää terveydenhuollon palvelujärjestelmässä sellaisia toimintamalleja, joiden keskeisiä piirteitä ovat asiakaslähtöinen palvelukokonaisuus ja summaton palveluketju yli organisaatorajojen.

Aluetietojärjestelmä (engl. Regional Health Information System, RHIS) kehitettiin vastaamaan tavoitteeseen parantaa alueellista tietojen vaihtoa eri terveydenhuollon organisaatioiden välillä. Aluetietojärjestelmällä tuetun potilaan palvelukokonaisuuden hallinnan tavoitteena on parantaa hoidon koordinointia eri ammattilaisten ja palvelun tarjoajien välillä sekä rationalisoida ja uudelleen organisoida palveluprosesseja.

Tutkimusten mukaan sujuva potilaan palvelukokonaisuuden hallinta vaatii, että terveydenhuollon ammatti-

laiset pääsevät tehokkaasti ja nopeasti potilaan tietoihin yli organisaatorajojen. Potilaat tukevat sitä, että potilastietoja on mahdollista välittää sähköisesti heitä hoitavien eri terveydenhuollon ammattilaisten ja organisaatioiden välillä.

Nyt tarkasteltavana olevan kolmivaiheisen tutkimuksen tavoitteena on ollut muodostaa selkeämpi näkemys alueellisen tiedonvaihdon (engl. HIE) tuomista hyödyistä ja vaikutuksista potilaan palvelukokonaisuuteen ja palvelujärjestelmään. Tutkimus tehtiin yhden sairaanhoitopiirin alueella viiden vuoden seurantajakson aikana vuosina 2004–2008, kun aluetietojärjestelmä oli ollut käytössä viisi vuotta.

Tutkimuksessa käytettiin sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista lähestymistapaa, mikä mahdollisti ilmiön syvällisen tarkastelun. Tutkimuksessa saatiin empiirisesti tutkittua tietoa alueellisen tiedonvaihdon tuomista hyödyistä ja vaikutuksista potilaan hoitokokonaisuuteen ja terveydenhuollon palvelujärjestelmään.

Väitöskirjan tutkimusaineistoa olivat systemaattisen kirjallisuuskatsauksen empiiriset tutkimusartikkelit erilaisten alueellisten tietojärjestelmien käyttöönnotosta. Tutkimusaineistona käytettiin lisäksi rekisteriaineistoa, atk-pohjaisista tilastoista ja raporteista kerättyjä tunnuslukuja ja seurantatietoja aluetietojärjestelmän viitetietojen katselusta alueen kunnissa koko sairaanhoitopiirin alueella viiden vuoden seurantajakson ajalta. Tutkimusaineistoa kerättiin myös haastatteleamalla potilaita ja aluetietojärjestelmää käyttäneitä lääkäreitä, hoitohenkilökuntaa ja hallinnon edustajia viiden vuoden käytön jälkeen, jolloin järjestelmä toimi osana normaalia työtoimintaa.

Tutkimukseni aihe on monitieteinen. Nykyisin hoitotieteissä käytetään monia eri lähestymistapoja ja näkökulmia ja painotetaan sekä empiiristä että soveltavaa tutkimusta, millä pyritään ratkaisemaan terveydenhuollon ajankohtaisia ongelmia. Väitöskirjassa tutkimus painottuu hoitotieteellisessä tutkimuksessa terveyspalvelujärjestelmätutkimukseen ja siinä terveydenhuollon tietotekniikan käytön hyödyntämisen sekä organisaatiokulttuuritutkimuksen alueelle. Terveydenhuollon palvelujärjestelmätutkimus on tärkeää, jotta terveyden-

huollon toimintaa voidaan kehittää ja perustaa kehitys tutkittuun tietoon. Tutkittavana olevaa ilmiötä lähestytään myös tietojärjestelmätieteen näkökulmasta ja siinä tarkastellaan terveydenhuollon tietojärjestelmien käytettävyyttä.

Tehokas alueellinen tietojen vaihto on tulevaisuudessa tärkeä palvelumuoto, kun kehitetään terveydenhuollon tietojärjestelmiä. Lähitulevaisuudessa hoito- ja palveluprosessien toimivuus riippuu ratkaisevasti siitä, miten hyvin tietojärjestelmät toimivat yhteen. Kuitenkin kulttuuristen tekijöiden on todettu olevan haasteellisia organisaatiossa, kun muutetaan työkäytäntöjä ja totuttuja työtapoja hyödyntämällä terveydenhuollon tietotekniikkaa.

Oleellista on kysyä, miten potilas hyötyy alueellisesta yhteiskäyttöisestä tiedosta, koska yhä enemmän asiakkaat ja potilaat vaativat parempaa informaatiota omasta terveydentilastaan. Järjestelmiin investoidaan paljon, ja sovellukset muuttavat organisaation tai koko palvelujärjestelmän toimintarakenteita ja prosesseja.

Terveydenhuollon tietotekniikan todellisista hyödyistä tai vaikuttavuudesta on vähän arviointitietoa. Nyt tehdyllä vaikuttavuuden arvioinnilla selvitetään, onko tutkittava alueellinen tietojen vaihto hyödyttänyt potilaan palvelukokonaisuutta ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää potilaiden, terveydenhuollon ammattilaisten ja hallinnon edustajien sekä terveydenhuollon organisaatioiden näkökulmasta.

Alueellisen tiedonvaihdon todettiin vaikuttavan terveydenhuollon palvelujärjestelmään sairaanhoitopiirin alueella ja sen todettiin lisääntyneen kaikissa terveydenhuollon ammattiryhmissä. Alueellisen tiedonvaihdon todettiin olevan keskeisessä roolissa, kun organisaatiokeskeistä hoitoa muutetaan enemmän potilaskeskeiseksi hoidoksi.

Aluetietojärjestelmän käyttöön asennoiduttiin positiivisemmin, vaikka muutosvastarintaa edelleen esiintyi viiden vuoden käytön jälkeen. On tärkeää kehittää järjestelmiä edelleen ja ottaa käyttäjiä mukaan kehitysprosessiin. Terveydenhuollon tietojärjestelmien kehittämiseen tulee edelleen panostaa.

Tutkimuksen johtopäätöksenä totean, että alueellinen tiedonvaihto ja aluetietojärjestelmän käyttöönotto on pitkäaikainen ja monimutkainen prosessi. Tutkimus osoittaa, että alueellinen tiedonvaihto johtaa tehokkaampaan terveydenhuollon toimintaan.

Jotta terveydenhuollon tietotekniikkaa voidaan hyödyntää, on organisaatiossa tapahduttava toiminnallisia ja kulttuurisia muutoksia. Toimintatapoja tulee selkeyttää ja yhtenäistää. Toiminta ei voi tehostua, jos vanhat ja uudet toimintatavat ovat ammattilaisten käytössä samanaikaisesti. Hallinnollista tukea ja eri sidosryhmien sitoutumista muutoksiin ja uuteen tapaan toimia tarvitaan.

Terveyspalveluiden kehittämisen kohteena on kunnallinen terveyspalvelujärjestelmä, jonka tehokkuutta ja

vaikuttavuutta sekä työn laatua pyritään parantamaan. Terveystieteiden palvelurakenteiden uudistaminen ja alueellinen yhteistyö edellyttävät mahdollisuutta potilastietojen yhteiskäyttöön. Tämä vaatii sitä, että tietojärjestelmäratkaisuja kehitetään edelleen. Ammattilaisten näkökulmasta haasteina ovat tiedon tehokas hallinta sekä tietojen ajantasainen saatavuus ja hyödyntäminen päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä. Asiakkaiden ja väestön näkökulmasta haasteina ovat erityisesti omaa terveyttä koskevan tiedon saatavuus ja mahdollisuus hallita omien tietojensa käyttöä.

Pyydän teitä, arvoisa professori Leena Paasivaara Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikön johtokunnan määräämänä vastaväittäjänä esittämään ne muistutukset, joihin katsotte väitöskirjani antavan aihetta.

Tiina Mäenpää. 2012. The outcomes of regional health information exchange in health care delivery. Academic Dissertation. University of Tampere, School of Health Sciences. Acta Electronica Universitatis Tamperensis: 1233.

<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8895-5>